

SÎNT GEȚII TRACI NORD-DUNĂRENI?

UN ASPECT ARHEOLOGIC AL PROBLEMEI

Descoperirile arheologice făcute în ultimii 15 ani în țara noastră au îmbogățit considerabil documentarea privind istoria veche a României. De rezultatele acestui deceniu și jumătate de avînt al arheologiei românești s-a resimțit în chip pozitiv și epoca în care se pune problema formării civilizației traco-gețice și aceea a apariției primelor formațiuni cvasi statale sau statale incipiente la traco-geto-daci.

După cum se știe, în istoriografia românească a circulat teoria originii balcanice a tracilor nord-dunăreni, respectiv a geților sau geto-dacilor. O asemenea concepție se sprijinea pe o interpretare falsă a izvoarelor sau, mai precis, pe lipsa știrilor la autorii antici, de la Herodot pînă în vremea lui Alexandru Macedon, cînd avem la îndemîină știri directe datorite lui Ptolemeu al lui Lagos, care a însoțit pe tînărul rege macedonean, în 335 î.e.n. la nord de Dunăre. Știrile respective ne-au fost transmise prin Arrian și Strabo. Fiindcă Herodot (cartea IV), vorbind de expediția lui Darius din 514 î.e.n. împotriva sciților, pomenea pe geți — singurii dintre traci care se împotriviseră « Marelui rege » — numai între Balcani și Istru, s-a tras concluzia a *silentio* că geții trebuie să se fi întins la nord de Dunăre abia în răstimpul dintre jumătatea secolului V î.e.n. (cînd scrie Herodot) și 335 î.e.n. cînd îi întîlnea acolo Alexandru Macedon. Alex. Xenopol¹, pornind de la Kaspar Zeuss², care susținea o « imigrare » (« Einwanderung ») getică la nord de Dunăre, accepta doar o « strămutare » petrecută după 339 î.e.n., ca urmare a întăririi statului macedonean și a intervenției acestuia la Dunăre. I. Andrieșescu admitea un « adaos » de populație getică peste vechea populație getică aflătoare la nord de Dunăre « cu mult înainte de orice știri scrise, la care se vor fi adăugat numai geții izgoniți din dreapta fluviului pe vremea întinderii puterii macedonene »³, făcînd prin aceasta o concesie teoriei « strămutării ».

¹ Al. Xenopol, *Istoria Romînilor*, I, 1888, p. 58.

² K. Zeuss, *Die Deutschen und ihre Nachbarstämme*, 1837, p. 278.

³ I. Andrieșescu, *Contribuții la Dacia înainte de romani*, Iași, 1912, p. 118—119.

Din contra, W. Tomasczek¹ așeza patria străveche a tracilor în Carpați, identificând pe geți cu traci meridionali. V. Pârvan, considerînd și el drept vatră de formare a tracilor masivul carpatic, combătea pe Tomasczek pe alte considerente². El formula însă acea concepție nouă — nesprijinită însă de documentarea arheologică — a unei mișcări geto-dace în direcția inversă, de la nord la sud. V. Pârvan credea că neamurile geto-dace au « năvălit » peste traci, pînă în Rhodope³. « Les Daco-Gètes — scrie el mai departe — sont des Thraces septentrionaux, qui ont habité la Dacie depuis l'âge du bronze. Les Gètes de la Mésie n'en sont qu'un rameau égaré de l'autre côté du Bas-Danube »⁴. În studii de amănunt sau mai cuprinzătoare, cît și la cursurile universitare, s-a vorbit la noi în ultimii ani cu insistență despre geto-daci sau daco-geți și despre acei « basilei » ai geților, printre care cel mai de seamă pînă la Burebista a fost Dromichaites. Într-un studiu recent, C. Daicoviciu arăta că « țara » acestuia era pe valea Argeșului și că formațiunea politică, în fruntea căreia se afla, era o formație nord-dunăreană și că Dromichaites însuși nu ar fi fost un « rege al Odrizilor »⁵, respectiv al traco-geților de pe ambele maluri ale Dunării, cum l-au prezentat autorii antici, Polibiu în special, după tradiția și uzanța politică a vremii. După profesorul C. Daicoviciu, puterea militară și politică a lui Dromichaites se sprijinea pe Carpați, « Țara » lui fiind spre versantul sudic al acestora, iar cetatea *Helis* « mai spre nord în munții păduroși ocrotitori »⁶.

S-a spus iarăși în ultimii ani că a existat la început la Dunărea de jos un centru getic mai avansat din punct de vedere economic, social și politic față de restul lumii geto-dace și că acest centru s-a mutat în vremea lui Burebista și Decebal, în munții Orăștiei. Pe de altă parte, în arheologia romînească se formulase, înainte de-al doilea război mondial, ipoteza că factorul sud-tracic — deosebit de cel traco-getic nord-dunărean — ar fi avut un rol hotărîtor în formarea civilizației Latene geto-dace⁷. Cu ocazia publicării unui grup de morminte traco-getice de la Cernavoda, datînd de la jumătatea secolului al V-lea î.e.n., subliniam importanța deosebită a factorului elenic în procesul genezei culturii geto-dace precum și necesitatea de a separa, pe baza unei analize arheologice mai adînci, ceea ce este *getic* de ceea ce se consideră *sud-tracic*⁸.

Descoperirile arheologice făcute în ultimii ani în țara noastră și stadiul actual al studiilor privind perioada de tranziție de la prima la a doua epocă a fierului de pe teritoriul Republicii Populare Romîne ne obligă să revenim

¹ W. Tomasczek, *Die alten Thraker*, în *SB Wien*, 1893—1894, p. 111, 128, 130—131.

² V. Pârvan, *Getica. O protoistorie a Daciei*, București, 1926, p. 42, p. 111 și urm.

³ *Ibidem*, p. 42.

⁴ *Ibidem*, p. 730.

⁵ C. Daicoviciu, *Țara lui Dromichaites*, în *Emlékkönyv Kelemen Lajos*, Cluj, 1957, p. 179—182.

⁶ *Ibidem*, p. 181; după C. Daicoviciu, autoritatea lui Dromichaites s-ar fi extins numai asupra unui singur trib (al Ordessenilor, de pe Argeș) sau numai asupra unei unități tribale de pe valea Argeșului.

⁷ I. Nestor, în *Dacia*, VII—VIII, 1937—1940, p. 159—182.

⁸ D. Berciu, în *Materiale*, IV, 1957, p. 307; *Dacia*, N. S., I, 1957, p. 138—139. Problemele generale ale studiului de față au fost ridicate de noi într-o comunicare ținută în primăvara anului 1959 la sesiunea științifică a cadrelor didactice ale Universității « C. I. Parhon » din București.

asupra problemelor semnalate mai sus și care se cer a fi lămurite în lumina documentării arheologice datînd din a doua jumătate a sec. VI î.e.n. și pînă către mijlocul sec. III î.e.n.

Cultura hallstattiană tîrzie, adică ceea ce se numește în chip convențional *Hallstatt D*, de pe teritoriul Romîniei, se dezvoltă de-a lungul a trei perioade principale (D 1, D 2, D 3) cuprinse aproximativ între 550—300 î.e.n. Desfășurarea acestui proces istorico-cultural nu a fost uniformă ca ritm și adîncime și nu a cuprins în același timp întregul teritoriu al țării noastre. Începînd din a doua jumătate a secolului VI î.e.n. se constată că triburile băștinașe din Dobrogea, din sudul Moldovei și din cîmpia Munteniei și a Olteniei au intrat într-un ritm mai accelerat în ceea ce privește dezvoltarea lor social-economică, ele fiind prinse, încă de atunci, în acel proces de diferențiere a lor față de ramura nordică a tracilor și de integrare graduală și adîncă în unitatea culturală a tracilor de sud. Procesul acesta a mers așa de rapid, încît pe la jumătatea secolului V î.e.n. (circa 450) triburile indicate mai sus au putut trece, împreună cu tracii sud-dunăreni, la a doua epocă a fierului și, în cadrul acesteia, să pășească pe pragul civilizației. Triburile traco-geților aflîndu-se în condiții istorice și de mediu natural mai favorabile decît triburile traco-dacice din Carpați, s-au dezvoltat din punct de vedere social-economic mai repede și au putut intra în a doua epocă a fierului cu un secol și jumătate mai înainte decît ramura nord-tracică propriu-zisă. Aceasta înseamnă că traco-geții se găseau în secolele V—IV î.e.n. la un nivel superior de dezvoltare social-economică față de triburile din Carpați și din regiunile imediat înconjurătoare acestora. La baza acestei dezvoltări stăteau agricultura, creșterea vitelor, exploatarea peștelui și negoțul cu grecii așezați pe coastele dobrogene ale Mării Negre. Fenomenul acestei dezvoltări rapide amintește într-o oarecare măsură pe acela care se iniția destul de timpuriu și în Europa Centrală, cum o dovedesc descoperirile de la Heuneburg.

Inegalitatea dezvoltării și tendința divergentă a acesteia au avut consecințe importante asupra istoriei populației tracice din Carpați și de la Dunărea de jos. În zona nord-tracică propriu-zisă — prin care înțelegem zona carpatică a regiunii tracice nord-dunărene — s-au dezvoltat între 550—300 î.e.n. grupe culturale deosebite, ale căror particularități, fără a sfărîma unitatea mare a culturii tracice hallstattiene, nu au îngăduit închegarea unui tot unitar. Altfel ni se înfățișează situația în acea vreme în zona din valea Dunării de jos, din Dobrogea și din întreg ținutul de la nord de Balcani. În această din urmă zonă balcano-danubiană (concepută ca o arie cuprinsă între Balcani, Marea Neagră și limita despărțitoare dintre cîmpie și dealurile de la sud de Carpații meridionali, prin care trece Dunărea de la Porțile de Fier pînă la vărsare) a avut loc între 500—300 î.e.n. o puternică diferențiere socială, reflectată pe de o parte în aspectul « aristocratic », într-adevăr « princiar » al unei serii de monumente arheologice, iar pe de alta în aspectul tradițional hallstattian, « sătesc » al altora. Un atare fenomen ne amintește pe cel care se petrecea concomitent în Europa Centrală a lumii celtice. El lipsește însă în acea vreme în zona carpatică.

Fără îndoială că nu se pune problema apartenenței etnice de caracter traco-getic a descoperirilor arheologice tîrzii-hallstattiene și timpurii-Latène din Dobrogea și din valea Dunării. Întrebarea este însă dacă ele pot documenta

o pătrundere aici, de la nord de Dunăre, așa cum crezuse V. Pârvan. Desigur că în conținutul culturii materiale și în unele manifestări suprastructurale (artă, ritual) se întîlnesc elemente general-tracice, comune zonei carpatice și celei balcano-dunărene, după cum aceleași elemente apar și la sud de Balcani, în zona sud-tracică propriu-zisă. Dar acestea nu îndreptățesc susținerea unei mișcări geto-dace de la nord la sud, așa cum o concepute V. Pârvan. Problema principală care se pune este aceea de a preciza mai de aproape caracterul etnic al descoperirilor din sectorul nordic al zonei balcano-danubiene, adică al celor din stînga Dunării. Pînă acum cîțiva ani, documentarea arheologică de aici era încă sporadică și ea nu deschidea decît vagi perspective asupra posibilității unei interpretări istorice noi. O dată cu cercetarea de la Alexandria, făcută mai întîi în cadrul unui sondaj de recuperare și informare în 1956 și urmată imediat de săpături mai ample în 1957¹, a reieșit clar că vechile păreri referitoare la caracterul etnic al sectorului indicat mai sus, trebuie să fie revizuite. La circa 200 m nord de orașul Alexandria, pe riul Vedea, s-a dat peste o așezare, avînd ca tip principal de locuire bordeiul. Au fost săpate trei bordeie de o formă ovală (3 × 4 m), din care s-au scos interesante materiale arheologice, în primul rînd vase de lut. Prima grupă cuprinde o ceramică lucrată cu mîna, dintr-o pastă amestecată cu cioburi sfărîmate. De aici și aspectul său poros. Formele caracteristice sînt « urnele » bitronconice și cele cu pereți drepți, a căror ornamentare constă din briuri alveolare și apucători crestate. Ca o subgrupă a speciei lucrate cu mîna trebuie considerată ceramica de culoare cărămizie-gălbuie și cenușie, avînd ca forme cești, căni, castroane cu buza răsfrîntă și străchini tronconice cu buza arcuită spre interior. A doua grupă cuprinde o ceramică fină, lucrată cu roata, de culoare cenușie, cu nuanțe mai închise care ajung pînă la negru și de culoare cărămizie-gălbuie. Se întîlnesc și în această grupă străchini tronconice și castroane cu mînuși orizontale. În bordeie au mai fost descoperite cîteva fusaiole de lut ars și trei fibule de bronz de tip Glasinac II². Așezarea de la Alexandria se găsește la aproximativ 40 km la nord de Dunăre. Descoperiri similare celor de la Alexandria au fost semnalate la Epurești (r. Domnești) pe Neajlov³, spre interiorul Munteniei.

De asemenea, o ceramică fină, lucrată la roată, într-o pastă de culoare cenușie cu slip cenușiu-închis, lustruit în aceeași culoare, precum și fragmente ceramice din subgrupa cărămizie-gălbuie, au fost descoperite în cursul anului 1959 la Chirnogi, raionul Oltenița⁴. Formele acestor produse ceramice și tehnica lor sînt întru totul similare celor din Alexandria.

Pe stînga Ialomiței, la circa 20 km spre nord de Dunăre, pe teritoriul comunei Ograda, r. Slobozia⁵, a fost descoperit de către localnici, acum vreo 35 de ani, un tumul, cu construcție de blocuri de piatră, prinse în sistemul « cozii de rîndunică ». Este vorba de un mormînt, probabil cu două camere, dar fără cupolă, care datează de pe la începutul secolului al IV-lea î.e.n. și care are cele mai bune analogii în lumea tracică de la sud de Dunăre, el rămî-

¹ C. Preda, în *Materiale*, VI, 1959, p. 251; *Dacia*, N. S., III, p. 179 și urm.

² D. Berciu, în *Dacia*, N. S., II, 1958, p. 355.

³ Informație de la Gh. Bichir.

⁴ Cercetările făcute de Bucur Miltrea de la Institutul de Arheologie și de Barbu Ionescu de la Muzeul raional din Oltenița.

⁵ Eug. Comșa, în *SCIV*, VI, 3-4, 1955, p. 437-441.

nînd deocamdată singurul de acest fel la nord de fluviu dacă nu cumva tumulul funerar de la Bălăneșoaia, r. Giurgiu, va fi conținut tot un asemenea mormînt cu construcție de piatră, din al cărui inventar a făcut parte vasul de bronz (*lebes*), datînd din secolul al V-lea î.e.n.¹. O altă serie de descoperiri arheologice din Muntenia, care datează din secolele V—III î.e.n. și care trebuie luate aici în considerare, s-au făcut la Zimnicea — unde au fost întreprinse săpături sistematice² după 23 August 1944 — la Grădiștea-Călărăși³, Oinac⁴, r. Giurgiu, la Daia (același raion)⁵, la Bănești, com. Gorneni, r. Domnești (reg. București)⁶, la Mînzălești, r. Beceni, reg. Ploiești⁷ și la Bîrsești, în două morminte din necropola tumulară de acolo⁸. Ultimele localități sînt cele mai nordice puncte, în care se cunosc deocamdată elemente de cultură legate de zona istro-pontică.

În valea Dunării oltene a fost descoperite materiale de același caracter cu cele de mai sus, care au și fost amintite de noi cu alt prilej⁹. Merită a fi reamintită așezarea de la Salcia, r. Cujmir, la aproximativ 4 km de Dunăre, unde am putut identifica în 1934, într-o regiune de dune călătoare, resturile unei așezări și ale unor morminte de incinerare distruse. Fragmentele ceramice adunate de la suprafața solului aparțin grupei lucrute cu roata, din pastă cenușie și slip cenușiu-negru, într-o tehnică similară speciei corespunzătoare de la Alexandria. Profilele redau forme întîlnite în această din urmă așezare. Au fost descoperite și cîteva fragmente lucrute cu mîna, de factură hallstattană caracteristică (specia neagră-brună). Fără a mai stăruii asupra grupei ceramicii cu roata de la Grojdibod, r. Corabia¹⁰ și Coțofenii din Dos, r. Craiova¹¹, cunoscută înainte de-al doilea război mondial, trebuie să amintim aici că o specie ceramică cenușie de caracter sudic, lucrată tot la roată, a fost descoperită în 1947 și la Orlea, pe malul bălții Potelu, r. Corabia¹². Un orizont de tranziție de la prima la a doua epocă a fierului a apărut în 1956 și în săpăturile de la Celei (Sucidava)¹³. Punctul cel mai către interiorul provinciei dintre Olt și Dunăre rămîne deocamdată cel de la Coțofenii din Dos (la aproximativ 65 km nord de Dunăre). Forme sudice au fost identificate și la Sălcuța, r. Plenița¹⁴, o altă localitate situată destul de adînc spre interiorul Olteniei.

¹ V. Pârvan, *op. cit.*, p. 17—18, fig. 8—9.

² I. Nestor, *Studii*, 1949, p. 117—125.

³ N. Anghelescu, în *SCIV*, VI, 1—2, 1955, p. 314, fig. 2b.

⁴ Material inedit (săpăturile lui I. Andrieșescu, 1932).

⁵ Muzeul din Giurgiu.

⁶ Informație de la Gh. Bichir, un fragment de crater lucrat cu mîna.

⁷ Informație de la I. Nestor; fragment de crater lucrat la roată.

⁸ Săpături făcute de Sebastian Morintz.

⁹ D. Berciu, *Descoperirile getice de la Cernavoda (1954) și unele aspecte ale începutului formării culturii Latene geto-dace la Dunărea de Jos*, în *Materiale*, IV, 1957, p. 281 și urm.; *Idem*, *A propos de la genèse de la civilisation Latène chez les Gêto-Daces*, în *Dacia*, N. S., I, 1957, p. 133 și urm.

¹⁰ *Idem*, *Arheologia preistorică a Olteniei*, 1939, p. 193, fig. 238/1, 6.

¹¹ *Ibidem*, p. 197, fig. 244/1; I. Nestor, *Der Stand der Vorgeschichtsforschung in Rumänien*, în *BerRGK*, 1933, pl. 20, 8, 11, 13—14; C. Schuchhardt, în *Schumacher-Festschrift*, 1930, p. 184, și urm.

¹² Cercetări făcute de I. Nestor.

¹³ Săpături conduse de D. Tudor; au fost descoperite și fragmente de crater.

¹⁴ Două vase inedite, în Muzeul din Craiova; un castron bitronconic, lucrat la roată, specia cenușie, cu două torți laterale și un vas mare, specia lucrată cu mîna; a doua jumătate a sec. V î.e.n.

Documentarea arheologică din valea Dunării de jos ne arată că în structura culturii materiale datînd din a doua jumătate a secolului VI și pînă către sfîrșitul secolului IV î.e.n. și începutul celui următor, se întîlnesc patru componente principale, și anume: a) o componentă locală foarte puternică, de caracter tracic, care se sprijină pe fondul tradițional hallstattian. Pe lîngă formele vechi, dar în continuă dezvoltare, apar de data aceasta și forme de cultură noi, născute fie pe baza autohtonă, fie datorită impulsului sau contaminării cu civilizația grecească sau scitică. În această ultimă categorie, intră, de pildă, cana bitronconică avînd o toartă ușor suprainălțată, făcută dintr-o bandă lată. O atare formă a apărut în două exemplare în inventarul unui mormînt de incinerare descoperit la Cernavodă în 1958, împreună cu alte vase de aceeași bună factură hallstattiană tracică. Complexul acesta funerar datează din a doua jumătate a secolului al VI-lea î.e.n., el fiind una dintre cele mai timpurii dovezi ale prezenței la Dunărea de jos a unui orizont tracic Hallstatt D 1. Ceramica din mormîntul de la Cernavoda este lucrată cu mina și are obișnuitul slip negru lustruit metalic. O ceramică de acest fel, lucrată într-o tehnică superioară, se întîlnește și în alte cîteva localități din zona istro-pontică și în Tracia¹.

O altă formă ceramică a acestei componente crescută pe fond indigen, evoluînd apoi de-a lungul celei de-a doua epoci a fierului pînă în primele secole ale perioadei de trecere la feudalism, este borcanul tronconic cu o toartă², denumit ulterior «afumătoare» (cășui). Acesta era alt tip fundamental al culturii materiale Latène geto-dace, în care se reflectă caracterul specific etnic al acestei culturi.

b) O a doua componentă o constituie imitațiile după modele grecești sau — în cazuri mai rare însă — după forme de cultură scitică. Răspîndirea în Balcani și la Dunărea de jos a unor elemente de civilizație elenică — și într-un ritm din ce în ce mai viu — a constituit un puternic imbold creator, care a îmbogățit cu forme noi cultura tracică. Difuziunea în regiunile indicate aici a roții olarului, efectuată pentru prima dată aici prin intermediul aceleiași filiere grecești, a îngăduit, nu numai trecerea treptată la un meșteșug bazat pe o asemenea importantă invenție dar a fructificat repertoriul ceramicii indigene. Imitînd, de pildă, tipul de vas grecesc de metal cu două torți aplicate vertical pe buză (tip *lebes*), și vasul *crater* sau vasul *oinochoe* (cum este exemplarul de la Ostrovul Mare, r. Vinju-Mare, reg. Craiova), localnicii au redat aceste forme atît în tradiționala lor tehnică a lucrării cu mina, cît și în tehnica superioară, aceea a roții olarului. Marea cantitate a vaselor lucrate la roată descoperite în cele trei bordeie de la Alexandria, și într-o oarecare măsură și cea cunoscută pînă acum de la Coțofenii din Dos și de la Salcia³ arată că nu poate fi vorba de produse de import de factură grecească. În realitate, chiar tehnica

¹ În Muzeul Național din Plovdiv se găsește, de pildă, un vas cu două torți provenind de la Manole, întru totul asemănător tipului descoperit în același mormînt de la Cernavoda (1958).

² Vezi exemplarele din necropola tracică (Hallstatt D) de la Bîrșești, r. Vrancea reg. Galați (Sebastian Morintz, în *Dacia*, N. S., I, 1957, p. 122, fig. 2/1) și Ferigele, r. Hurezu (Oltenia), reg. Pitești (Alex. Vulpe, în *Materiale*, V, 1959, p. 365, fig. 2/5), precum și cele inedite încă dar aparținînd aceluiași orizont cultural și cronologic, din așezarea de la Cernavoda (Dealul Sofia).

³ Și cea din împrejurimile orașului Urlați, la aproximativ 60 km spre vest de Buzău și la peste 100 km la nord de Dunăre, descoperită în luna octombrie 1959.

acestei grupe ceramice cu nuanță cenușie-negricioasă sau portocalie-cenușie nu este grecească. Produse de acest fel au fost descoperite pretutindeni din valea Dunării pînă în valea fluviului Marița, începînd din a doua jumătate a secolului VI î.e.n., dar mai ales din secolul V î.e.n.

O problemă încă nerezolvată este aceea a imitațiilor după forme de cultură scitică. O atare problemă se pune totuși de data aceasta pe alte baze decît acum 15 ani. Cercetarea arheologică din spațiul carpato-balcano-dunărean se găsește în prezent în posesia a două observațiuni importante: a) elemente de cultură materială de factură scitică au fost descoperite în ultimii ani în medii culturale locale, al căror caracter etnic tragic nu poate fi contestat: b) în regiunea carpato-dunăreană se definesc din ce în ce mai clar unele elemente de cultură « scitică », de un aspect original, care deschid posibilitatea de a le considera drept contrafaceri indigene după modele scitice. În această categorie pot fi clasificate, de pildă, sabia de la Dobolii de Jos din sud-estul Transilvaniei, sabia de tip Penc, descoperită în complexe « pseudoscitice » din Ungaria și pumnalele-*akinakes* din aria geografică indicată aici.

c) A treia componentă o formează obiectele grecești pe care și le procurau vîrfurile aristocrației locale pe calea schimburilor. Asemenea importuri erau înglobate în conținutul culturii autohtone însăși, ele fiind o dovadă a nivelului înalt al dezvoltării social-economice, la care ajunseseră geții la sfîrșitul secolului VI î.e.n. și în secolele imediat următoare. Importurile grecești — atît calitativ cît și cantitativ — caracterizează una dintre laturile originale ale culturii traco-gețice, prin intermediul cărora se oglindesc deopotrivă și diferențierile sociale petrecute în masa geților și în interiorul aristocrației acestora. Ele aruncă o lumină nouă asupra caracterului aristocratic al unui anumit sector al culturii traco-gețice din secolul VI î.e.n., despre care am vorbit mai sus. Importurile nu trebuie judecate numai ca un mijloc de datare. Ele fac parte integrantă din acea acțiune a factorului elenic asupra dezvoltării băștinașilor, care a fost mult mai complexă decît se credea nu demult și pe care nu vom putea s-o înțelegem dacă acceptăm concepția simplistă, mecanică, a unei « penetrații » grecești. Pe de altă parte, importurile elenice descoperite în Dobrogea și la nord de Dunăre și restul văii inferioare a acesteia — în zona istro-pontică deci — ne arată că, atît din punct de vedere chorologic, cît și în ceea ce privește cronologia lor, ritmul și consecințele acțiunii factorului elenic, ne găsim în fața unor manifestări comune întregului spațiu dintre Carpați și Rhodope, cu deosebire că, pe măsură ce pătrunzi spre interiorul sectorului nord-dunărean al zonei istro-pontice, în aceeași măsură scade și intensitatea acțiunii înfrîuririi civilizației grecești, importurile elenice devenind și ele din ce în ce mai rare. Se înțelege de la sine că întreaga zonă tragică și traco-gețică dinspre mare a fost supusă unei intensități sporite a influenței factorului grecesc și aceasta se vede clar în consecințele variate de la un sector la altul.

Trebuie însă arătat că factorul grecesc a stimulat într-adevăr dezvoltarea social-economică, politică și culturală a traco-geților din zona istro-pontică, dar tot el a fost una dintre cauzele care au promovat integrarea traco-geților în unitatea general-sud-tragică. Procesul integrării traco-geților în această unitate se manifestă, așa cum se reflectă el în documentarea arheologică existentă azi, de la poalele nordice ale Balcanilor pînă la periferia septentrională a zonei istro-pontice, cu o tărie crescîndă cu cît se accentuează ritmul și intensitatea

formării culturii Latène, nu numai în Dobrogea și în valea Dunării de jos, ci în cuprinsul întregii arii sud-tracice.

În lumina documentării actuale, procesul genezei culturii Latène din zona istro-pontică ne apare oarecum deosebit față de felul cum l-am prezentat în 1957¹. Nu poate fi vorba aici de un fenomen izolat, ci de unul care se integrează în fenomenul general Latène-izant ce se desfășoară aproximativ în același timp pe întregul teritoriu al tracilor meridionali. Din punct de vedere arheologic-cultural și etnic nu se mai poate delimita o zonă istro-pontică² izolată de cea mult mai cuprinzătoare sud-tracică. Pe baza documentării arheologice se vede clar în prezent că dezvoltarea social-economică a geților și a celorlalți traci de sud se găsea, începând cam din a doua jumătate a secolului al VI-lea î.e.n. (perioada Hallstatt D1, cuprinsă între 550—450 î.e.n. dacă ne referim la sectorul traco-getic) în general pe aceeași treaptă, deosebirea constând doar în ritm, tracii meridionali propriu-ziși aflându-se în condiții istorice mai favorabile, cum era, de pildă, apropierea lor de vetrele de civilizație elenică și în general mediteraneană. Fondul lor cultural fusese fructificat în toate epocile de înfiurirea activă a focarelor est-mediteraneene și ale Orientului Apropiat.

Că lucrurile stau așa, ne-o arată de asemenea și structura intimă a culturii materiale traco-getice și general-sud-tracice, așa de receptivă — în chip creator totuși — la formele de civilizație mediteraneană. De fapt, azi se știe sigur că numai în aria sud-tracică — inclusiv sectorul traco-getic — au circulat unele forme de civilizație Latène, de caracter sudic, nelegate în nici un chip, din punct de vedere genetic, de Latène-ul celtic, cum este seria fibulelor tracice formate pe baza tipului Donja Dolina de fibulă balcano-illirică hallstattană³, ci nu de tipul Certosa, cum se crezuse multă vreme.

Tot în grupa sudică trebuie să considerăm și unele forme de vase, care au o răspîndire sudică în raport cu sectorul traco-dacic, carpatic. Printre atare forme, reamintim vasul-căzanel cu două torți alipite vertical pe buză sau pe peretele gîtului care derivă din tipul *lebes*, de metal, grecesc. Noi avem impresia că însăși sabia curbă dacică se sprijină nu numai pe un prototip binecunoscut illiro-tracic de sabie cu un tăiș ușor curbat și mîner în forma literei T, dar și pe o rădăcină traco-meridională contaminată de civilizația grecească. După cite sîntem noi informați, tipul de sabie dacică apare și se difuzează mai devreme în zona tracică și traco-getică decît în sectorul dacic, după cum tot din acea

¹ Vezi nota 9, p. 265.

² O atare noțiune rămîne totuși valabilă din punct de vedere geografic și teritorial-politic.

³ D. Berciu, în *Dacia*, N. S., I, 1957, p. 356. Noi am grupat în tipul Donja Dolina fibulele cu corpul semi-circular și placă rectangulară la picior prevăzută cu buton, din care a derivat din punct de vedere tipologic, fibula zisă «tracică» sau «getică» răspîndită în aria Latène a tracilor meridionali (inclusiv geții de la Dunărea de jos). Fibula tracică sudică are o răspîndire legată de aria tracilor meridionali (v. de exemplu harta descoperirilor dinainte de-al doilea război mondial; V. Mikov, *Thrakische Fibeln*, în *Izvestiia-Institut*, VI, 1920—1931, p. 177, fig. 150; D. Berciu, *Ein Problem aus der Frühgeschichte Südosteuropas. Die thrakischen Fibeln*, în *Balkanica*, București, vol. VI, p. 283 și urm., cu fig. 7 (harta răspîndirii geografice a fibulei tracice; descoperirile făcute după 1940 aveau să confirme delimitarea unei atare arii culturale spre limita nordică și nord-estică peste care cu greu trec asemenea fibule). Cît privește sectorul din vest, cel din Oltenia de sud, acesta s-a manifestat și în vremurile premergătoare și în epoca lui Decebal și după 106 e.n., într-un chip oarecum deosebit, avînd legături și cu Banatul și grupul traco-dacic propriu-ziș.

zonă pornește și tipul de brățară de argint (mai rar de bronz) cu protome de șerpi și motivul decorativ în formă de șarpe.

Componenta sudică a culturii traco-gețice se dezvoltă și prin alte aspecte ale sale, mai ales în perioada influenței civilizației elenistice, când acțiunea factorului grecesc a fost mult mai adîncă decît înainte. Aceasta se vede în manifestările multiple ale vieții oppidane, cvasi orășenești, din unele centre de tip *oppidum* ale zonei traco-gețice — balcano-dunărene — prin filiera căreia s-a efectuat acțiunea influenței grecești asupra zonei dacice, carpatice, cum se va arăta și mai departe.

d) În structura culturii traco-gețice de la sfîrșitul secolului VI î.e.n. și pînă către începutul secolului al III-lea î.e.n., întîlnim de asemenea și o *componentă scitică*, a cărei prezență și mod de manifestare subliniază iarăși integrarea sectorului traco-gețic la aria culturală general-sud-tracică și detașarea lui de zona dacică.

Noua orientare a cercetării istorico-arheologice romînești privind problema sciților și a rolului lor în dezvoltarea social-economică și culturală a băștinașilor traci, coordonată și cu rezultatele recente ale științei arheologice sovietice și sprijinită deopotrivă pe o analiză mai adîncă a descoperirilor arheologice tracice, scitice sau pseudoscitice din România și din Bulgaria, confruntată de asemenea cu unele izvoare literare antice, prezintă azi într-o lumină deosebită raporturile dintre sciți și traci. Fenomenul scitic și consecințele acțiunii lui asupra dezvoltării culturii tracice se studiază în prezent, nu în raport cu o pătrundere violentă și instalarea pe o durată de cîteva secole a unei pătri dominante scitice asupra băștinașilor traci, ceea ce arheologic nu se poate documenta în chip neîndoielnic, ci în funcțiune de împrejurarea că, atît la sciți, cît și la traci au existat în interiorul ariei lor culturale două zone deosebite, cu aspecte particulare. În secolele de care e vorba în acest studiu, nu se poate vorbi de o arie culturală tracică perfectă unitară, cu o structură omogenă din Carpați pînă în Rhodope, după cum nici aria culturală scitică nu a fost uniformă. Problema raporturilor traco-scitice este studiată acum în funcție de împrejurarea că au existat două mari zone culturale scitice, cu structură și orientări diferite: una în stepă, aceea a sciților nomazi, din care făceau parte și « sciții regali » ai lui Herodot, care aveau o poziție dominantă față de ceilalți sciți. A doua zonă s-a format în silvo-stepă, unde locuiau « sciții agricultori » — după relatările lui Herodot — care reprezentau de fapt o masă de triburi eterogene, în a căror componență intra și un fond tracic. Aici a luat naștere o cultură pseudoscitică, deosebită prin structura ei și gradul de dezvoltare față de cea scitică propriu-zisă, cea din stepă, care se găsea în permanent contact cu focarele civilizației grecești de pe țărmul de nord al Mării Negre și în componența căreia intrau și elemente împrumutate din civilizația orientală, care fuseseră prelucrate într-un chip original. Zona scitică din stepe și de pe țărmul mării, — de unde vetrele elenice aruncau o puternică lumină de civilizație spre interior ca și cele de pe țărmul vestic al aceleiași mări, către lumea tracică — se găsea la un nivel superior de dezvoltare social-economică în raport cu silvostepa.

Cît privește triburile tracice din regiunile carpato-balcano-danubiene — așa precum ne-o arată documentarea arheologică — ele se găseau în momentul pătrunderii primelor elemente culturale de caracter scitic, adică pe la sfîrșitul

secolului VI și începutul secolului V î.e.n. deja angrenate în acel proces de diferențiere între zona nord-tracică propriu-zisă (pe care noi înclinăm să o denumim traco-agatirsă) și cea sud-tracică, din care făcea parte și sectorul traco-getic din ținutul balcano-danubian.

Problema care se pune pe plan istorico-arheologic este de a ști dacă înrîuririle multilaterale și reciproce traco-scitice s-au efectuat *simultan și pe întreaga întindere* de celor două arii etno-culturale respective, sau dacă, pentru înțelegerea acestei probleme, trebuie să recurgem iarăși la concepția zonală mai suplă, care îngăduie o interpretare istorică mai dinamică. Documentarea arheologică actuală sprijină această din urmă concepție.

Se dovedește din ce în ce mai mult că zona carpatică traco-agatirsă, despre care am vorbit mai sus și care se detașează, prin particularitățile sale, de restul ariei generale tracice, a întreținut raporturi cu zona culturală pseudoscitică, eterogenă, din silvo-stepă. Aceste raporturi — și direcțiunea lor — se găsesc în continuarea celor din perioada imediat precedentă, care este documentată pe aproape totalitatea teritoriului României și în regiunea dintre Prut și Nistru din R. S. S. Moldovenească prin complexul Basarabi-Șoldănești, de caracter — după noi — traco-agatirs. Elementele de caracter « illiric », care mereu se vor distinge pînă tîrziu de tot în zona culturală hallstattiană nord-tracică, reprezintă de fapt o componentă proprie a orizontului medio- și tîrziu-hallstattian din Carpați și din Ungaria de răsărit, ea constituind una dintre caracteristicile de structură ale sale. În acest mediu pătrund elementele scitice sau pseudoscitice din silvo-stepă, fie pe la sud, fie pe la nord de Carpații nordici. Venind în contact cu triburile zonei nord-tracice, sciții din jurul anului 500 î.e.n. aveau, fără îndoială, avantajul, față de aceștia, de a fi în posesia unei culturi care conținea deja unele caractere fundamentale ale unei culturi superioare Latène, în sensul de cultură a celei de-a doua epoci a fierului născută din altoirea unui fond local cu factorul sudic. În plus, « sciții » aveau în momentul activării legăturilor lor cu tracii din zona carpatică (inclusiv regiunile subcarpatice) o organizare mai evoluată. Ei se găseau atunci pe o treaptă oarecum mai dezvoltată a democrației militare și raporturile lor, fie și prin intermediul stepelor sciților nomazi, cu focarele de civilizație grecească de pe coasta nordică a Mării Negre, erau mai active, ceea ce nu era situația la triburile nord-tracice. Acestea dezvoltau în acea vreme o cultură hallstattiană încă nealterată în structura ei intimă de vreo influență mediteraneană și trăiau în forme de viață social-economică de caracter tradițional hallstattian, pe care factorul scitic nu a reușit să-l distrugă și nici măcar să-i imprime acel impuls nou, Latène-izant care să fi dus la formarea unei culturi noi. Vor trebui să treacă mai bine de două secole pentru ca în zona nord-tracică, respectiv în Transilvania, Moldova de nord și centrală și în ținutul subcarpatic, printr-o evoluție desfășurată într-un ritm excepțional de lent, cultura materială locală să înceapă să se transforme într-o cultură Latène. Pentru aceasta a fost însă necesar să intervină și acțiunea activă a altor factori, care să contribuie și ei la scoaterea din acea dezvoltare încetinită în care întîrziu încă triburile nord-tracice. Unul dintre acești factori activi a fost tocmai cel traco-getic, de caracter sud-tracic.

Pe cînd în zona nord-tracică, influența scitică și pseudoscitică s-a exercitat în *permanență într-un mediu hallstattian*, ducînd chiar la crearea unor elemente de cultură materială cu aspect hibrid, traco-scitic sau illiro-traco-scitic, cum sînt

de pildă, pumnalele (akinakes), varianta carpatică și tipurile de săbii (tipul Penc din Ungaria și cel de la Dobolii-de-Jos din Transilvania) —, alta a fost situația în zona traco-getică balcano-danubiană. Nu numai din punct de vedere cronologic și în ceea ce privește adîncimea și ritmul influenței scitice asupra zonei nord-tracice este de făcut o deosebire față de zona traco-getică, dar și calitativ. Zona nord-tracică a absorbit elemente de cultură pseudoscitică sau scitică, legate de complexul eterogen de silvo-stepă, a căror frecvență, relativ ridicată în comparație cu cele din zona sud-tracică, ar arăta, evident, o oarecare amploare a acțiunii factorului scitic, dar în același timp ea dezvăluie slaba profunzime a acestei acțiuni și o calitate într-adevăr inferioară a unor forme de cultură rezultate în urma înriuirilor reciproce scito-nord-tracice, în raport — din nou — cu acelea din zona sud-tracică. La aceasta a contribuit, desigur, în primul rînd mediul cultural local încă hallstattian, apoi vasta întindere a ariei geografice nord-tracice (cu sectoarele învecinate ei), în care avea să se efectueze influența factorului « scitic » din silvo-stepă, iar în al treilea rînd chiar caracterul încă predominant hallstattian al acestui factor însuși. Fără îndoială că factorul scitic a exercitat o înriuire pozitivă și asupra intensificării difuziunii metalurgiei fierului în zona nord-tracică și a contribuit la îmbogățirea culturii locale cu noi forme și manifestări. Au apărut, de pildă, topoare de luptă de tip scitic, pumnale de aceeași factură, aplice, oglinzi, săgeți; roata olarului se cunoaște sporadic în zona nord-traco-agatirsă, pentru prima dată, prin filiera scito-elenică; se întînesc motive decorative de stil animalier etc., iar, pe de altă parte, influența scitică a jucat de asemenea un rol pozitiv și în procesul de destrămare a relațiilor de comună primitivă și de apariție a unor elemente noi pe plan suprastructural, sciții găsindu-se, precum s-a arătat mai înainte, pe o treaptă de dezvoltare social-economică și suprastructural-politică cvasi similară aceleia a comunităților nord-tracice din acea vreme. Din acest punct de vedere, raportul dintre cultura scitică — fie chiar și sub aspectul eterogen, ca cel din silvo-stepă, — și cultura nord-tracică hallstattiană avea o ușoară nuanță de la superior la inferior. Mărturia lui Herodot că agatirșii locuiau la nord de Dunăre, mărgininu-se cu « Sciția », precum și pe valea Mureșului și că ei aveau, în felul lor de viață și în cultură, deopotrivă elemente scitice, pe lingă cele tracice — care constituiau, după noi, componența etnică de bază a lor — este confirmată de arheologie și poate fi înțeleasă azi mai clar dacă ținem seama de existența în acea epocă a două zone etno-culturale deosebite atît la traci, cît și la sciți, și că raporturile nord-traco-agatirse cu complexul « scitic » din silvo-stepă au fost promovate și de prezența în silvo-stepă a unei componente tracice mai vechi decît epoca în care scria Herodot (jumătatea secolului a V-lea î.e.n.). Tot datorită aceleiași împrejurări istorice deosebite, ne putem explica, — în afară de alte considerente de ordin militar și politic (v. mai jos) — prezența oarecum mai timpurie a elementelor de cultură scitică în zona nord-tracică, în bazinul mijlociu al Tisei sau la nord de Carpați, față de zona sud-tracică.

În orice caz, documentarea arheologică și stadiul actual al problemei privind raporturile tracilor de sud cu sciții, ne arată că, *altfel*, deosebit, s-a manifestat factorul scitic la Dunărea de jos și în general în spațiul balcano-danubian, de o parte și de cealaltă a Balcanilor și a Dunării. De unde decurge aceasta? În primul rînd ne izbește puținătatea descoperirilor arheologice de caracter

scitic sau pseudoscitic în această zonă sud-tracică, inclusiv sectorul traco-getic, deci, în raport cu cele din zona nord-tracică (v. în special concentrarea lor în Transilvania și pe Tisa mijlocie). Dacă ar fi să ne orientăm numai după sporadicele descoperiri — cum sînt cazanul de bronz de la Scorțaru (r. Brăila), psaliile (părțile laterale ale unei zăbale) de os de la Tariverde și Histria, pumnalul-akinakes de la Razgrad (Bulgaria de nord-est; cea mai sudică localitate, în care a apărut pînă în prezent un element de cultură sau de factură scitică¹) și statuile de piatră (« menhiri ») din Dobrogea¹ — atunci am fi constrînși să conchidem că pînă pe vremea lui Atheas și a conflictului acestuia (339 î.e.n.) cu Filip II nu poate fi vorba de prezența efectivă a sciților pe linia Dunării și mai ales la sud de acest fluviu și nici de o influență culturală activă a lor asupra zonei sud-tracice. Totuși o analiză mai atentă a unor aspecte ale culturii și mai ales ale artei traco-getice și general-sud-tracice, dovedește că factorul scitic își făcuse apariția în aria balcano-danubiană aproape în aceeași vreme, ca și în zona nord-tracică și că el s-a manifestat aici concomitent cu cel grecesc, împletindu-se cu acesta așa de puternic încît adeseori este foarte greu a le deosebi consecințele. Acțiunea convergentă a lor a fost încă una din cauzele care au adîncit diferențierea celor două zone tracice.

Descoperirile arheologice de factură scitică de la sud de Dunăre datează de pe la sfîrșitul secolului VI — începutul secolului V î.e.n. Pe de altă parte, observațiile făcute în legătură cu apariția stilului traco-scitic — care are elemente comune artei tracice și celei scitice — arată că într-adevăr în zona balcano-danubiană un asemenea stil era format pe la începutul secolului V î.e.n.² Formarea unui asemenea stil și a culturii tracice a fost stimulată de influența civilizației grecești, care a jucat un rol tot atît de însemnat și în geneza și evoluția artei scitice, ea constituind unul dintre elementele celor două culturi. Pe cînd în zona nord-tracică nu se întîlnesc decît sporadice manifestări ale unui stil traco-scitic — și de o calitate inferioară — în zona sud-tracică balcano-danubiană ne găsim în fața unor opere de artă de mare valoare, care documentează acea latură « aristocratică », « princiară » a culturii sud-tracice (inclusiv sectorul traco-getic), despre care am vorbit mai înainte și care este o trăsătură caracteristică a culturii celei de-a doua epoci a fierului, considerată ca un fenomen general european, a cărui geneză stă în legătură cu dezvoltarea hallstattiană locală și contaminarea cu un factor de civilizație mediteraneană. Ținînd seama de materialele arheologice descoperite în zona balcano-danubiană (în accepțiunea mai cuprinzătoare, incluzînd deci și cîmpia Munteniei și sudul Moldovei), constatăm existența unor influențe reciproce traco-scitice, începînd de la sfîrșitul secolului VI î.e.n. și începutul celui următor, cît și de împrejurarea că rezultatul acestor legături, promovate în permanență de factorul elenic se *manifestă* într-un mediu cultural care, spre deosebire de zona nord-traco-agatirsă, are de ambele părți un *pregnant caracter Latène*. Aici stă una dintre deosebirile esențiale ale modului felurit de a se manifesta acțiunea reciprocă traco-scitică, pe de o parte, în aria sud-tracică (în sens larg), pe de alta, în zona *hallstattiană* nord-traco-agatirsă. După cum era și natural, rezultatul trebuia să fie altul —

¹ Alexandrina Alexandrescu, în *SCIV*, IX, 2, 1958, p. 291 și urm.

² D. Berclu, *O descoperire traco-scitică în Dobrogea și problema scitică la Dunărea de Jos*, în *SCIV*, X, 1, 1959, p. 44.

atît în domeniul culturii materiale cît și în alte compartimente ale vieții social-economice la tracii de sud. Încă din prima jumătate a secolului al V-lea î.e.n., — poate chiar de pe la sfîrșitul secolului VI î.e.n. —, lumea sud-tracică intrase în acel proces de formare a culturii Latene, în geneza căreia factorul grecesc avea să joace un rol activ de prim ordin. Un asemenea proces nu a cuprins, desigur, toată masa tribală, ci, în primul rînd, aristocrația, dar mai ales virfurile acesteia, așa cum reiese în special din inventarul funerar al mormintelor din secolele VI—V î.e.n. Mormîntul traco-getic de la Hagighiol (r. Babadag) și așa-numitul « tezaur » de la Craiova (de fapt mormînt princiar traco-getic) sînt o dovadă în această privință. Împreună cu întreaga serie de descoperiri similare din România și din Bulgaria, aceste două descoperiri arată încă o dată că în secolele V—IV î.e.n., ne găsim, în întreaga arie sud-tracică, în fața unei unități de cultură de o parte și cealaltă a Dunării.

Pe plan istoric și politico-militar, prezența la Dunărea de jos și în toată aria geografică balcano-danubiană, indicată mai sus, a unei unități etno-culturale cu o structură social-economică superioară, se explică prin faptul că triburile sud-tracice — și implicit cele traco-getice deci — s-au dezvoltat într-un ritm mai rapid decît cele nord-tracice și că ele se găseau aproximativ din prima jumătate a secolului al V-lea î.e.n. pe o treaptă mai înaltă. Din acest punct de vedere, triburile tracilor meridionali (implicit geții) se aflau, în momentul contactului cu sciții propriu-ziși — cei din stepele nord-pontice în frunte cu sciții « regali » ai lui Herodot — la un nivel de dezvoltare social-economică mai înalt față de tracii nordici și de « sciții » din silvo-stepă. Dacă procedăm la o analiză mai profundă a structurii de ansamblu a culturii tracice meridionale din secolele VI—IV î.e.n., putem trage concluzia că tracii de sud se găseau în acea vreme în posesia unei culturi superioare aceleia a sciților nomazi (inclusiv sciții « regali »), deși aceștia asimilasera și unele elemente ale civilizației orientale în afară de acelea ale civilizației grecești, pe care le întîlnim și la tracii meridionali. Și în ceea ce privește gradul de profunzime al influenței elenice și al putinței de asimilare (care depindeau de treapta de dezvoltare social-economică), tracii de sud s-au dovedit a fi fost superiori sciților nomazi. Ne referim, desigur, la aristocrația sud-tracică și în principal la virfurile acesteia. Tracii de sud (inclusiv ramura traco-getică) trăiau — de altfel ca și sciții — în cadrul democrației militare avansate, care se dezvolta spre formațiuni politice cvasi statale sau statale din ce în ce mai vaste, aceasta constituind de asemenea una dintre caracteristicile epocii Latene și ale perioadei de trecere spre civilizație. De un atare fenomen nu poate fi vorba la tracii de nord înainte de generalizarea culturii Latene geto-dace prin transformarea profundă a fondului hallstattian și absorbirea elementelor străine (scitice, grecești, celtice), în așa fel încît să se creeze o unitate culturală pe cvasi totalitatea teritoriilor geto-dace. De asemenea este semnificativă împrejurarea că dintre toți tracii meridionali, numai geții au fost aceia care s-au opus cu armele lui Darius I în 514 î.e.n. Acest fapt, transmis de Herodot, are două explicații tot atît de valabile: 1) că triburile traco-getice aveau în acel timp o organizare politico-militară, de felul democrațiilor militare evoluat, capabilă să le unească forțele împotriva unei armate ca cea persană, pusă sub directă conducere a « Marelui Rege »; 2) că acea uniune tribală sau acele formațiuni unional-tribale mai mărunte, dar unite acum în fața unui pericol extern, dezvăluie unele raporturi de prietenie între sciții

nomazi și geți. În orice caz, trebuie reținută informația lui Herodot că din întreaga masă sud-tracică numai ramura getică a acționat *altfel* față de armata persană. În documentarea arheologică, aceste constatări își găsesc explicația în aceea că într-adevăr, în aripa nordică ori nord-estică — adică în cea traco-getică — a ariei sud-tracice, sînt de sesizat — ca și din punct de vedere lingvistic¹ — unele tente deosebitoare, iar pe de altă parte *aceasta* este zona care a luat cea *dinții* contactul cu factorul scitic și prin intermediul căreia acesta a putut acționa în restul lumii tracilor meridionali. După cum s-a arătat mai înainte, din punct de vedere arheologic și cronologic dispunem de elemente care dovedesc că într-adevăr, încă de la sfîrșitul secolului al VI-lea î.e.n. își făcuse apariția în sectorul istro-pontic factorul scitic, a cărui pătrundere a fost semnalată recent pînă la Razgrad, în nord-estul Bulgariei, într-un mediu de un puternic caracter tracic².

Zona traco-getică, socotită din punct de vedere geografic, etnic și cultural ca acoperind teritoriile dintre Haemus (Balcani) și în general dintre linia de interferență între cîmpie și înălțimile Subcarpaților, sprijinită la răsărit pe mare, iar la apus înglobînd și sectorul cîmpiei Olteniei și cel din nord-vestul Bulgariei, — care sector totuși se înfățișează cu particularitățile sale deosebite, datorate, pe de o parte, întrepătrunderilor illirice, iar, pe de alta, legăturii sale destul de strînse și cu grupul carpto-traco-dacic și în care factorul grecesc pătrunde și dinspre sud-vest —, reprezintă o zonă intermediară în cadrul celorlalte zone ale vastei arii a triburilor tracice, ea ocupînd regiunea dintre traci meridionali propriu-ziși (cei de la sud de Haemus) și traci nordici propriu-ziși (cei din spațiul carpatic și regiunile imediat învecinate). Moldova de sud se leagă tot de zona traco-getică. Prin poziția sa geografică, această zonă avea să joace un rol deosebit de important, nu numai în procesul de difuziune a bunurilor de civilizație grecească și a formelor de cultură sud-tracică și traco-getică, născute sub influența elenică, spre zona nord-traco-agatirsă și apoi dacică, dar ea a jucat și rolul de mijlocitor al influenței scitice în aria celorlalți traci meridionali, în sens invers, de la nord spre sud. Fiind, pe de o parte, în imediata vecinătate a focarelor de civilizație grecească de pe țărmul Mării Negre și în calea pătrunderii ei spre valea Dunării și a afluenților acesteia, iar, pe de altă parte, ea putînd avea de-a lungul stepelor din sudul Moldovei, legături cu formațiunile unional-tribale ale sciților nomazi și cu cultura lor superioară, se înțelege de la sine că zona traco-getică a constituit, atît pentru traci de nord — și aceasta se vede clar și în perioada dacică, pînă în centrele întărite din munții Orăștiei și ai Sebeșului —, cît și pentru traci de la sud de Haemus —, o regiune de o deosebită importanță și de interferență a diverselor înriuriri în toate domeniile. Ea trebuie să fi păstrat o oarecare independență în cadrul formațiunilor unional-tribale, traco-getice și sud-tracice, pînă ce « statul » odrizilor, pe la jumătatea secolului al V-lea î.e.n., sub Sitalkes, fiul și urmașul lui Theres, s-a extins și la nord de Haemus, pînă la mare și Istru, înglobînd în interiorul său teritoriile

¹ I. I. Russu, *Limba traco-dacilor*, București, 1959, p. 22—23.

² D. Berciu, în *Izvestiia-Institut*, Sofia, XIV, 1960 (*sub tipar*). Pe cetatea tracică de la Razgrad a fost descoperit un *akinakes* de fier scitic, purtînd urme de arsură, ceea ce înseamnă că el a putut face parte din inventarul unui mormînt de incinerare tracic. E vorba de o descoperire întîmplătoare, făcută cu mulți ani în urmă și care se află în prezent în muzeul din Razgrad.

traco-getice. Izvoarele antice vorbesc doar de extinderea odridă pînă la Dunăre și de moartea lui Sitalkes (pe la 424 î.e.n.) în luptă cu tribalii. Documentarea arheologică din secolele V—IV î.e.n. — arată însă că această formațiune politico-militară a putut să se întindă și la nord de Dunăre, cuprinzînd și sectorul traco-getic nord-dunărean. Chiar dacă această formațiune cvasi statală odridă nu a putut dura prea mult în limitele ei cele mai vaste din vremea lui Sitalkes, totuși ea a ușurat răspîndirea în interiorul său a aceluiași elemente de cultură, contribuind astfel la crearea acelei unități culturale general sud-tracice. Fenomenul extinderii pe vaste spații și acela al formării unei unități politico-militare cuprinzînd triburi înrudite cît mai de aproape, se va desfășura din nou la Dunărea de jos și în Carpați sub *getul* Burebista, dar în condițiuni istorice oarecum schimbate, — cum era și firesc — după aproape patru secole de dezvoltare istorică a triburilor traco-geto-dace.

Prezența « statului » odrid la Dunăre, pe vremea lui Sitalkes și aceea a sciților din stepă este confirmată de scriitorii antici și de descoperirile arheologice. Astfel, Herodot ¹ a transmis episodul certeii dintre Skiles și Octamasades, fiii lui Ariapeithes, « regele » sciților de pe Nipru, cumnatul lui Sitalkes, la care se refugiase și ceruse ajutor Skiles împotriva fratelui său. O ciocnire militară între sciți și traci nu a mai avut loc. Știrea lui Herodot dezvăluie existența unor raporturi de rudenie între « regii » — și, fără îndoială și între alte virfuri ale aristocrației tracilor de sud și ale sciților din stepă, iar, pe de altă parte, ea ne mai arată că cel puțin pe linia Dunării se afla o formație politico-militară sud-tracică în stare să oprească pătrunderea violentă a cetelor de războinici sciți la sud de acest fluviu. Vreo incursiune scitică prădalnică putea să se fi întîmplat doar în condițiile de după retragerea armatelor persane din timpul lui Darius și al lui Mardonius și pînă la apariția « statului » odrid sub Theres (pe la 480 î.e.n.) și întinderea lui peste teritoriile traco-getice spre nord, în defavoarea sciților. Pe plan arheologic, raporturile dintre tracii meridionali (inclusiv ramura traco-getică) ne apar mai clare față de slaba lumină pe care o aruncă izvoarele scrise de pînă către jumătatea secolului al V-lea î.e.n. În primul rînd, relatarea lui Herodot că geții locuiau între Haemus și Istru și că ei nu s-ar fi întins și la nord de acest fluviu nu se confirmă din punct de vedere arheologic, fiindcă descoperirile arheologice din secolul V și de pînă la Alexandru Macedon (cînd izvoarele vorbesc de geți la nord de Dunăre) arată că ne găsim în fața unei unități de cultură de o parte și de alta a Dunării, care presupune una etnică. Felul cum a acționat influența scitică în interiorul acestei mari unități etno-culturale sud-tracice subliniază din nou concluzia că geții din sectorul nord-dunărean nu pot fi despărțiți, nu numai de restul geților de la sud de Dunăre, dar nici de tracii de la sud de Haemus. Cele mai vechi elemente de caracter scitic le sesizăm în zona traco-getică, după cum am arătat mai înainte, pe la sfîrșitul secolului VI și începutul secolului V î.e.n. În descoperirile din Bulgaria — în afară de pumnalul-akinakes de la Razgrad citat mai sus — elementul scitic apare pentru prima dată în placa de la Garcinovo care nu este mai veche de primul sfert al secolului al V-lea î.e.n. ² Începînd din această vreme, dar mai ales de la jumătatea aceluiași secol și apoi în secolele IV—III

¹ Herodot, IV, 78—80.

² K. Schefold, *Der skythische Tierstil in Südrussland*, în *ESA*, XII, 1938, p. 40.

i.e.n. se constată că în toată aria sud-tracică s-a dezvoltat un splendid stil animalier tracic sau traco-scitic, conținând elemente comune artei tracice și celei scitice, el constituind una dintre caracteristicile de calitate ale civilizației tracice balcano-danubiene. Crearea acestui stil original, care nu poate fi confundat cu cel scitic nord-pontic, a fost consecința raporturilor multilaterale dintre aristocrația sud-tracică și aceea a sciților din sudul Uniunii Sovietice, raporturi activate în chip creator de către aceeași influență grecească. Documentarea unui asemenea stil numai pe o anumită arie geografico-culturală, adică pe cea sud-tracică balcano-danubiană — de la limita nordică a cîmpiei Munteniei și a Olteniei, și sudul Moldovei pînă la poalele nordice ale munților Rhodope, — este o dovadă — pe lingă altele tot de caracter arheologic — că triburile geților dintre Haemus și Dunăre și ale geților din zona nord-dunăreană făceau parte integrantă din grupul mare al tracilor meridionali și nu din cel nord-tracic, cu toate aspectele deosebitoare — dar nu esențiale — care există în structura culturii materiale a zonei traco-getice și a celei sud-traco-odride. Întreg procesul de formare a artei sud-tracice, evoluția, larga răspindire a ei pe toată întinderea ariei balcano-danubiene și marea bogăție și calitate a obiectelor de artă, cit și frecvența lor mai accentuată la sud de Dunăre decît la nord arată că centrul de formare a ei a fost la sud de acest fluviu. O asemenea constatare înfirmă părerea lui V. Pârvan, amintită la începutul acestui studiu, potrivit căreia geții de la sud de Dunăre ar reprezenta doar «o ramură răslețită» din masa getică nord-dunăreană. Chiar dacă vor fi existat deplasări de populație într-o direcție sau alta, peste Dunăre, acestea aveau loc în interiorul unității locale, traco-getice, Dunărea trecînd pe la mijlocul ei, ca o coloană vertebrală, care a legat organic și în cursul celei de-a doua epoci a fierului aripa nordică și cea sudică într-un tot unitar, sudat, la rîndul său, tot atît de puternic de restul zonei sud-tracice.

În concluzie se poate spune, credem, că datele arheologice de care dispunem acum aruncă o lumină interesantă asupra multor probleme privind dezvoltarea social-economică și politică a traco-geților de la sfîrșitul secolului al VI-lea i.e.n., adică din momentul cînd încep ei să se afirme în regiunea balcano-danubiană, concepută în sens geografic și cultural larg; este vorba, după cum s-a văzut, de acțiunea convergentă a factorului elenic și a celui scitic din stepile nord-pontice, iar apoi, pe plan politico-militar, de aceea a statului macedonean și al Traciei de sub Lisimach — ca o continuare a politicii odride din secolul al V-lea i.e.n. — și pînă la pătrunderea în aria carpatică nord-tracică și în sud-vestul țării noastre a celților (pe la 280 i.e.n.), care găsesc și ei în spațiul carpatic — ca și sciții cu două secole mai înainte — o cultură locală hallstattiană încă nealterată în structura ei generală. Faptul că cetele de războinici celtici nu au putut pătrunde la Dunărea de jos, în zona traco-getică¹, arată de la sine că aici exista la începutul secolului al III-lea i.e.n. o putere politico-militară capabilă să oprească năvala celtică spre centrele oppidane locale și spre cetățile grecești de pe țărmul Mării Negre. Or, după cum se știe, în acea vreme exista la Dunărea de jos formațiunea traco-getică de sub conducerea lui Dromichaites, iar mai departe spre sud își exercita autoritatea stăpînirea macedo-

¹ Vasul celtic din nivelul inferior de la Tinosul constituie o excepție, iar descoperirile celtice recente de la Sărata Monteoru pot fi puse într-adevăr în legătură cu pătrunderea celților din Transilvania sau din Moldova.

neană și a diadohilor. Faptul că din punct de vedere arheologic avem de-a face cu o situație absolut identică de o parte și de cealaltă a Dunării (antichitățile celtice de aici datează dintr-o perioadă târzie sau lipsesc cu totul) este pentru noi o altă dovadă că o aceeași formațiune de tipul democrației militare avansate — cum era cea traco-gețică din vremea lui Dromichaites sau eventual și altele de același caracter sud-tracic — acopereau poate cvasi totalitatea teritoriilor traco-gețice, dar, în orice caz, pe cele de pe ambele maluri ale Dunării, atît cit se întinde *cultura de caracter sud-tracic*, sub aspectul său traco-gețic. În lumina noilor date arheologice, cu precizarea caracterului *sudic* al culturii *gețice* din secolele V—III î.e.n. din regiunea de șes a Munteniei și a sudului Moldovei și a legăturii ei indisolubile cu aria tracică de la sud de Dunăre, ne apare mai clară însăși figura lui Dromichaites, așa cum va fi fost el în realitate, un « rege al odrizilor » (Polibiu), respectiv al traco-geților, continuatorul anonimului « rex Histrianorum » din 339 î.e.n., tot geț și el, dar continuatorul sub formă locală, zonală, a « statului » odrid desființat de Filip II în 341 î.e.n., — de unde și titulatura dată de izvoarele antice de « bazileu » odrid. Numele însuși al lui Dromichaites este de asemenea sud-tracic pe care îl mai întîlnim și în alte împrejurări¹. În orice caz, descoperirile arheologice din secolul V și pînă la începutul secolului al III-lea î.e.n. cunoscute pînă în prezent, nu confirmă întinderea ariei de cultură traco-gețică (nu elemente !) pînă în zona subcarpaților, limita ei rămîind aproximativ pe linia dintre cîmpie și dealuri. Astfel, localizarea formațiunii lui Dromichaites pe valea Argeșului, spre versantul sudic al Carpaților, pe care s-ar fi sprijinit², iese în afara ariei culturale gețice din epoca respectivă, care cuprinde toată seria de localități cu descoperiri de la sfîrșitul secolului IV și începutul secolului III î.e.n., din cîmpia Munteniei și ca cele, de pildă, de la Murighiol și din restul Dobrogei și Bulgariei de nord. O atare ipoteză nu este sprijinită de documentare arheologică, ceea ce pare a aduce după sine și infirmarea celei de-a doua părți a ipotezei, anume că în titulatura lui Dromichaites ca « rege al Odrizilor », ca « rege » al unor formațiuni sud-tracice, s-ar fi produs o greșeală a unui copist-epitomator.

Toate faptele arheologice datînd din rîstîmpul cînd scria Herodot (pe la 450 î.e.n.) — și chiar o jumătate de secol și mai bine mai înainte — și pînă la Dromichaites, în majoritate chiar și cele ulterioare, de pînă la Burebista, vin să arate că zona traco-gețică balcano-danubiană (respectiv gețică, după trecerea la a doua epocă a fierului) a format o grupă etno-culturală oarecum aparte³, dar totuși integrată în aria mare a tracilor meridionali, ea constituind deci o grupă intermediară între tracii de la sud de Haemus și grupul carpato-nord-tracic propriu-zis (respectiv dacic). Datorită unui ritm mai viu de dezvoltare

¹ V. Pîrvan, *Getica*, p. 84 și 150. În armata lui Dromichaites se aflau șefi militari, ca de pildă, acel « strategos » dezertor, cu numele Seuthes; V. Pîrvan, *op. cit.*, p. 60.

² C. Daicovicu, *op. cit.*, v. p. 262, n. 5.

³ Însuși Herodot (IV, 93) prezentase pe geți ca o grupă etnică deosebită de masa tracilor. Arheologia confirmă această precizare a lui Herodot. Cit privește acele *davae* caracteristice pentru toponimia dacică, ele sînt răspîndite în Moesia, în regiunea extra-carpatică și în grupul nord-traco-dacic, pe cînd cuvintele cu terminațiunea *para* lipsesc cu totul în Dacia (I. I. Russu, *op. cit.*, p. 73). Într-o comunicare ținută în ianuarie 1960, în cadrul Societății de studii clasice, la Facultatea de Filologie din București, învățatul bulgar Vl. Georgiev a arătat că centrul de răspîndire a cuvintelor cu terminațiunea în *dava* se află în interiorul grupului daco-moesic. (Între timp, comunicarea a și fost tipărită în *Studii Clasice*, II, 1960, p. 39—58).

social-economică, geții au putut ajunge mai de timpuriu decât triburile înrudite din zona carpatică la formațiuni unional-tribale, dintre care unele vaste și mai durabile, de tipul democrației militare avansate, ca cea din vremea lui Dromichaites, și al democrației militare muribunde de sub conducerea lui Burebista, în care apăruseră deja premise ale unei formațiuni statale incipiente. Caracterul danubian, respectiv *getic*, balcano-dunărean (nu dacic!), al acestei din urmă formațiuni a fost subliniat de însuși V. Pârvan¹. La începutul secolului I î.e.n., cultura Latène geto-dacă nu devenise încă o cultură omogenă, fiindcă nu fuseseră absorbite toate elementele componente diverse și nu dispăruseră cu totul consecințele dezvoltării divergente a grupei traco-getice și a celei carpato-traco-dacice. Dezvoltarea forțelor de producție din vremea lui Burebista și evenimentele politico-militare petrecute atunci au grăbit procesul de formare a unei culturi *Latène geto-dace unitare*, în cadrul căreia sectorul dunărean va păstra mereu o tentă particulară². Întinderea cuceririi romane pînă la Dunăre va rupe aripa sud-dunăreană a culturii getice de restul ariei geto-dace, aici încheindu-se astfel perioada Latène cu aproximativ un secol mai înainte, decât la dacii cucerțiți de romani. În lumina celor discutate pînă aici, ne apare deosebit de semnificativă și împrejurarea că regiunea getică a cîmpiei Munteniei și sudului Moldovei s-a manifestat într-un fel deosebit atît în timpul cuceririi Daciei cît și în epoca stăpînirii acesteia de către romani, după cum, — pe linia aceleiași interpretări a documentării arheologice —, însăși figura lui Burebista *getul* se desprinde mai luminoasă din seria acelor « basilei » mai de seamă ai traco-geților, iar asasinarea sa pare să fi pus capăt acțiunii sale carpatice, de a adăuga teritoriile dacice prin forță, cum făcuse un alt trac meridional, Sitalkes pe la mijlocul secolului al V-lea î.e.n., la formațiunea sa *politico-militară getică*³, sud-tracică. Se pare că și schimbarea reședințelor⁴, pînă la fixarea definitivă în centrul din munții Orăștiei reflectă iarăși direcțiunea de la sud spre nord și nord-vest a procesului de întindere a formațiunii lui Burebista.

Prin delimitarea grupei traco-getice, pe baza documentării arheologice din aria geografică indicată mai înainte, se va putea înțelege de asemenea mai ușor o serie întreagă de probleme, ca, de pildă, formarea culturii Latène în regiunile de la sud de Carpați, cu peste un secol și jumătate mai devreme decât în teritoriile dacice propriu-zise și fără intervenția factorului celtic. Problema rolului factorului sud-tracic în geneza culturii Latène din Carpați dobîndește acum o altă semnificație, iar rolul factorului grecesc ni se înfățișează și el altfel de cum se crezuse pînă acum, în sensul că civilizația grecească — în principal cea elenistică — pătrunde în zona dacică din Carpați prin inter-

¹ V. Pârvan, *Getica*, p. 81—82.

² Și în domeniul lingvistic, se constată o deosebire regională în felul unei diferențieri dialectale (I. I. Russu, *op. cit.*, p. 22—23); arheologic se dovedește a fi existat două *faciesuri* deosebite ale aceleiași culturi.

³ Care nu a putut fi traică fiindcă nu avea încă o bază social-economică unitară, diferitele regiuni găsindu-se la alt nivel de dezvoltare.

⁴ Ipoteza lui R. Vulpe că acel impunător *oppidum* getic de la Popești pe Argeș, ar putea fi identificat cu *Argedava* ni se pare verosimilă (*Argedava*, în *Omagiul lui C. Daicoviciu*, 1960, p. 557 și urm.) dacă ținem seama deopotrivă și de caracterul sud-tracic, *getic* al culturii materiale de la Popești din epoca respectivă, ci nu numai de numele apei *Ordessos* (= Argeș, după V. Pârvan) și că pivotul politic — după cum spune V. Pârvan (*Getica*, p. 81) al formațiunii din vremea lui Burebista și a tatălui său —, era la sud de Carpați, în regiunea dunăreană.

mediul celei getice, în care — cum era și natural — influența elenică era predominantă, în raport cu zona imediat vecină de la nord. Datorită acestei împletiri a influenței grecești cu cea sud-tracică, se pot explica mai ușor și elementele sudice din cultura dacică din vremea lui Burebista și Decebal. Ridicarea puterii dacilor, îndeosebi în primul secol al erei noastre, nu reprezintă o simplă strămutare a centrului vieții social-economice, militare și politice a geto-dacilor de la Dunărea de jos în munții Orăștiei — cum noi înșine crezusem — ci în primul rînd o consecință a dezvoltării forțelor de producție ale dacilor, iar în al doilea rînd, o urmare a sfărîmării unității culturale și a puterii traco-geților din zona balcano-danubiană — concepută în sens larg, de la marginea platformei getice pînă la Haemus —, mai întîi de către regii macedoneni (Filip II și Alexandru Macedon), apoi de diadohi și în cele din urmă de către romani. Sub presiunea stăpînirii macedonene la Dunăre s-a inițiat un proces de separare a sectorului sud-dunărean al ariei traco-getice de sectorul nord-dunărean al aceleiași ariei etno-culturale. De la începutul secolului VI î.e.n. pînă către începutul secolului III î.e.n., întreaga arie traco-getică avusese — așa cum ne arată documentarea arheologică — o dezvoltare oarecum uniformă pe cvasi-totalitatea întinderii ei, evident cu deosebiri de ritm de la un ținut la altul. Sincronismul dezvoltării comunităților traco-getice de la dreapta și de la stînga Dunării din acel răstimp, arătat aici, este subliniat, de pildă, nu numai de descoperirile de la Zimnicea și Craiova (așa-zisul « tezaur »), dar și de recenta așezare de la Alexandria, datînd de la sfîrșitul secolului VI și începutul secolului V î.e.n., care ne amintește aproape întru totul pe cea de la Tariverde din aceeași vreme. În lumina descoperirilor de caracter getic cunoscute pînă acum la nord de Dunăre (v. lista de la începutul acestui studiu ¹; v. de asemenea și descoperirile corespunzătoare de pe malul drept al Dunării, din R. P. Bulgaria), sîntem în măsură să revenim asupra părerii formulate de noi în 1954 și 1957 ² anume că la Tariverde avem de-a face cu o așezare grecească. Azi se vede mult mai clar că atît la Tariverde, cît și la Vadu și în vecinătatea cetății Histria (punctul X, necropola tumulară) se aflau băștinași traco-geți, care ca și restul tracilor meridionali pășeau încă de pe la sfîrșitul secolului VI î.e.n.-începutul secolului V î.e.n. spre calea civilizației și a unor formațiuni cvasi statale sau statale. Cultura materială dezvoltată de ei ulterior era o cultură care, în majoritatea elementelor structurii ei, era o cultură Latène, ca și aceea a sciților nomazi. Există suficiente indicii care să arate că geții secolelor V—III î.e.n. erau în posesia unor elemente noi, de civilizație sclavagistă, trăind în bună măsură în cadrul unei orînduiri social-economice superioare, nefiind deci cu mult în urma tracilor de la sud de Haemus. Aria acestei culturi se întindea și la nord, în valea Dunării. Desele intervenții militare ale statelor sclavagiste și stăpînirea unora, cît și permanenta tendință — și posibilitățile realizării acesteia — de a îngheba formațiuni cvasi statale și statale locale, au contribuit la

¹ Un fragment dintr-un fund de vas (crater?) din pastă cenușie cu slip cenușiu-închis lucrat la roată și caracteristic întregii grupe ceramice sud-tracice de la sfîrșitul sec. VI și începutul sec. V î.e.n. a fost descoperit în ianuarie 1960 într-o nouă așezare getică, împreună cu fragmente de vase lucrate cu mîna, pe teritoriul comunei Gheorghe Doja, r. Slobozia, reg. București. Așezarea se găsește la aproximativ 100 km depărtare de valea Dunării. Cercetări făcute de Mitrea Bucur, de la care deținem informarea.

² V. nota 9, p. 265.

ridicarea geților pe o treaptă mai înaltă de dezvoltare în comparație cu grupul dacic. După evenimentele petrecute în primele două-trei decade ale secolului al III-lea î.e.n., atât pe plan local, cât și pe cel general, și după ce și zona nord-traco-dacică a fost angrenată în procesul genezei culturii Latene locale, abia atunci sectorul getic nord-dunărean a început să se atașeze din ce în ce mai mult de zona carpatică, traco-dacică, devenind de atunci înainte un factor activ în procesul de formare a culturii Latene pe teritoriile triburilor nord-tracice și de transmitere a bunurilor civilizației mediteraneene, grecești și apoi romane. Dacă ținem seama de descoperirile arheologice, abia pe la jumătatea secolului al III-lea î.e.n. — sau foarte puțin mai înainte — se poate vorbi de o *cultură Latene geto-dacă* în accepțiunea etnică mai strânsă. Către mijlocul secolului I î.e.n., dar mai ales din secolul I e.n., accentul va cădea pe conținutul *dacic* al acestei culturi ce se va dezvolta tot pe baza Latene în teritoriile dacice, de la est, nord și vest de provincia romană Dacia, rămase libere, pînă către 270 e.n. în pragul perioadei prefeudale. În felul acesta, noțiunile de traco-geți, geți, traco-daci, daci, daco-geți, geto-daci și de traci sudici și traci nordici etc.¹ își dobîndesc un conținut istoric, științific, mai clar.

Problema însăși a statului dac va trebui rezolvată, credem, tot în lumina interpretărilor de mai sus a datelor arheologice. În felul acesta se va putea urmări mai bine cele două perioade principale ale problemei: aceea a lui Burebista, legată în principal de zona getică și de restul lumii sud-tracice cu numeroșii săi « basilei », și aceea a lui Decebal, legată de zona dacică și de « basileii » nord-traco-dacici, începînd cu Oroles și Rubobostes, cei dintîi menționați de izvoarele antice și care, din acest punct de vedere, documentar, se află la începutul istoriei politice a dacilor.

Și, în sfîrșit, în încheiere, analiza materialului arheologic, de care a fost vorba mai sus, ridică încă o întrebare: nu cumva grupa getică dintre Subcarpați și Haemus, cu substratul ei îndelung prelungit pe sub stăpînirea romană și ulterior acesteia, a putut da un anumit conținut și o anumită direcție procesului de formare a limbii și a poporului român? Felul particular în care s-a desfășurat dezvoltarea istorică a acestei zone, și în special aceea a sectorului nord-getic, indisolubil legat de aripa de sud a ceea ce acum cîțiva ani am numit zona istro-pontică, chiar după ce stăpînirea romană ajunsese la Dunăre și apoi la nord de acest fluviu, și din nou la sud, va trebui luat mai de aproape în considerare.

D. BERCIU

ЯВЛЯЮТСЯ ЛИ ГЕТЫ СЕВЕРО-ДУНАЙСКИМИ ФРАКИЙЦАМИ?

АРХЕОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ВОПРОСА

РЕЗЮМЕ

Открытие последних 15 лет на территории РНР позволяют пересмотреть вопрос о проведении грани между северной и южной фракийскими

¹ V. Părvan spune la un moment dat că « din Carpații nordici și pînă în Haemus, geții formau un mare popor unitar . . . » (*Getica*, p. 130). Conținutul noțiunilor amintite aici, în text, s-a format și el în decursul unei dezvoltări istorice de care trebuie să ținem seama. Altfel el va rămîne vag, neprecis, dînd naștere la confuzii.

ветвями. В прошлом в румынской историографии имела место теория балканского происхождения северо-дунайских фракийцев, распространившихся якобы к северу от Дуная в период от Геродота до Александра Македонского. Согласно другой теории, очаг образования фракийских племен находился в Карпатах, откуда они распространились по всем направлениям. По мнению В. Пырвана, геты не что иное, как северные фракийцы, «вторгшиеся» в южно-дунайскую область и достигшие Родопа. На настоящем этапе развития румынской археологии имеется возможность обсудить вопрос о *месте*, которое занимали геты в большой массе фракийских племен.

Автор указывает, что в позднегалльштатский период (фаза D), охватывающий приблизительно время между 550 и 350 гг. до н.э., начинается все более углубляться процесс дифференциации — как это видно по археологическим открытиям — между гетами и северо-дунайскими фракийцами в собственном смысле слова или карпатскими дако-фракийцами. Недавние археологические раскопки в Добрудже и, особенно, к северу от Дуная (Александрия, Зимнич, Кирноджи, Ограда, Дая, Салчия, Грождибод, Орля и др.) показали, что равнинная часть Валахии и Олтения входит в южно-фракийское культурное единство. На всем пространстве между Балканами и Карпатами различаются три составных элемента позднегалльштатской и раннелатенской культур: а) местный; б) элемент, включающий подражания греческим и, в меньшей мере, скифским образцам; в) продукты греческого импорта. После глубокого изучения этих компонентов автор приходит к выводу, что на большом южно-фракийском пространстве — от Родопа до участка, где равнина соприкасается с прикарпатской областью — различается гето-фракийская зона (между Балканами, Прикарпатьем и морем), которая входит не в ареал северо-фракийской (соответственно карпатской) культуры, а в ареал распространения южных фракийцев. Эта гетская зона занимает, следовательно, промежуточное географическое и культурное положение между южными фракийцами в собственном смысле слова и карпатскими фракийцами. Гетская зона перешла во вторую эпоху железного века (латенскую) одновременно с остальной южно-фракийской зоной. Следовательно, можно связать истро-понтийский участок со всей гето-фракийской зоной. С другой стороны, проявившийся в гето-фракийской зоне скифский элемент относится к степным скифам-кочевникам (включая и «царских скифов» Геродота), в то время как карпатские фракийцы поддерживали сношения со скифами, проживавшими в лесостепной полосе, с разнородным племенем, в котором этнический фракийский элемент играл сравнительно большую роль. Единство южно-фракийской, как и гетской, зоны распалось при вторжении в южно-дунайскую область македонских диадохов и затем римлян.

В свете современной археологической документации вопрос о происхождении дакийского государства надо изучать, с одной стороны, в связи с развитием гетских племен, с которым связан гетский этап от Дромихаита до Бурбисты включительно, а с другой стороны — в связи с развитием карпатских племен даков.

LES GÈTES SONT-ILS DES THRACES NORD-DANUBIENS?

ASPECT ARCHÉOLOGIQUE DU PROBLÈME

RÉSUMÉ

Les découvertes faites ces quinze dernières années dans la République Populaire Roumaine permettent de reprendre le problème de la délimitation des rameaux thraces méridional et septentrional. L'historiographie roumaine avait formulé naguère la conception de l'origine balkanique des Thraces nord-danubiens, qui se seraient répandus au nord du Danube au cours de la période allant d'Hérodote à Alexandre le Grand. Un second point de vue essayait de démontrer que le foyer où s'étaient formées les peuplades thraces se trouvait dans les Carpates et que c'est de là qu'ils avaient essaimé dans toutes les directions. Selon V. Pârvan, les Gètes ne seraient que des Thraces septentrionaux qui, ayant fait « irruption » au sud du Danube, parvinrent jusqu'au Rhodope. Au stade actuel du développement de l'archéologie roumaine, on peut discuter la question de la *place* qu'ont occupée les Gètes au sein de la grande masse des peuplades thraces.

L'auteur explique que c'est pendant la dernière période du Hallstatt (phase D) — qui s'étend approximativement de l'an 550 à l'an 300 avant notre ère — que commença à se développer de plus en plus le processus de différenciation (tel qu'il se reflète dans les découvertes archéologiques) entre les Gètes et les Thraces nord-danubiens proprement dits, ou Thraco-Daces des Carpates. Les récentes découvertes archéologiques de Dobrogea, mais surtout celles effectuées au nord du Danube (Alexandria, Zimnicea, Chirnovi, Ograda, Daia, Salcia, Grojdibod, Orlea, etc.), montrent que la région de plaine de la Valachie et de l'Olténie s'intégrait, au point de vue culturel, dans l'unité thraco-méridionale. On distingue, dans toute la zone située entre les Balkans et les Carpates, trois composantes de la civilisation hallstattienne de basse époque et de celle de la première période du Latène: *a*) une composante locale; *b*) une composante comprenant des imitations de modèles grecs et — en une mesure moindre — scythiques; *c*) des importations grecques. Après avoir étudié ces composantes, l'auteur arrive à la conclusion que dans la grande aire thraco-méridionale, s'étendant du Rhodope jusqu'à la zone de contact de la plaine et la région subcarpatique, on distingue une *zone thraco-gète* (entre les Balkans, la région subcarpatique et la mer) qui ne fait pas partie de l'aire thraco-septentrionale ou carpatique, mais de l'aire des Thraces méridionaux. Cette zone *gète* occupe donc une position géographique et culturelle qui est certainement intermédiaire entre les Thraces méridionaux proprement dits et les Thraces des Carpates. La zone *gète* s'est développée pendant la seconde époque du fer (Latène) en même temps que le reste de l'aire thraco-méridionale. Dès lors, le secteur istro-pontique doit être rattaché à la zone thraco-gète toute entière. D'autre part, le facteur scythique, apparu dans la zone thraco-gète, concerne les Scythes nomades de la plaine (y compris les « Scythes royaux » d'Hérodote), tandis que les Thraces des Carpates ont entretenu des relations avec les « Scythes » de la sylvo-steppe, d'une composition fort hétérogène, où l'élément ethnique thrace jouait un rôle assez important. L'union de l'aire thraco-méridionale et de la zone *gète*

fut brisée par l'intervention sur le Bas-Danube de la puissance macédonienne des diadoques et ensuite des Romains.

C'est à la lumière de la documentation archéologique actuelle qu'il faudra étudier la question de l'Etat dace lui-même, en tenant compte du développement des tribus gètes, d'une part (auxquelles se rattache l'étape gète — de Dromichète à Burebista inclusivement), et, d'autre part, de celui des tribus daces des Carpates.
